

Dekaani luottaa yksilöiden autonomiaan ja rohkeuteen

Jarkko Hautamäki on Helsingin yliopiston erityispedagogiikan professori ja käyttäytymistieteiden dekaani. Hautamäki on myös jäsenenä koulutuksen arviointineuvostossa, joka toimii koulutuksen arvioinnin asiantuntijaelimenä opetusministeriön yhteydessä. Omien sanojensa mukaan hän on ollut poliittisessa toiminnassa laiskasti mukana yli 40 vuotta. Jarkko Hautamäkeä haastatteli Siltavuorenpenkereellä Raila Pirinen.

RP: Mikä on mielestäsi yliopiston rooli opiskelijoiden aktivoimisessa yhteiskunnalliseen osallistumiseen?

JH: Yliopiston tehtävä ei kyllä ole ottaa minkäänlaista kantaa edustukselliseen toimintaan, koska se on poliittista toimintaa. Joko olet Niinistön tai Halosen kannattaja. Ei meidän tehtävänä ole ohjata kenenkään kannattajaksi. Se ei kuulu yliopiston kuvioon. Se on henkilökohtainen valinta, jonka ihmiset usein tekevät perinteittensä ja objektiivisten etujensa tai kuviteltujen etujensa mukaan, joka on ikään kuin toinen ongelma.

RP: Mikä on sitten yliopiston tehtävä?

JH: Meidän tarkoituksenamme on kouluttaa ihmisiä, jotka luottavat ajatteluunsa, pystyvät keräämään tietoa sekä päätelemään siitä puuttuvista tiedoista ja seurauksista. Saatuaan kohtuullisen varmistuksen siitä, että tietävät riittävästi, he kykenevät punnitsemaan näitä seurauksia. Silloin he kykenevät vetämään johtopäätökset ja uskaltavat toimia sen mukaan. Kutsun tätä rohkeudeksi tai henkiseksi autonomiaksi.

RP: Voisitko hieman täsmentää?

JH: Periaatteessa tilanne on hyvin yksinkertainen, mutta todellisuudessa paljon monimutkaisempi. Jos jokin asia on väärin ja näet, että se on väärin. Silloin mielestäni meidän kouluttamien maisterien ja tohtorien pitää uskaltaa todeta, että asia on väärin. Eivätkä he tällöin saa antaa minkään painostuksen tai muun estää havaintoan. Voi olla, että joskus on järkevää vaieta, mutta jos he eivät edes halua nähdä, niin silloin ollaan epäonnistuttu perustehtävässä. Ja jos päätöksentekotilanteessa nähdään, että jokin asia tulisi olla toisin, mutta ei olla varmoja siitä, että on nähnyt oikein, silloin me olemme epäonnistuneet ajatteluun kouluttamisessa. Pitää luottaa ajatteluunsa, hallita välineenä. Jos taas ei uskalla, sitten me olemme epäonnistuneet autonomian muodostamisessa. Kutsun sitä itse asiassa toivon perspektiiviksi, moraaliseksi selkärangaksi. Tältä kannalta yliopiston tehtävä ei ole vaikuttaa siihen, että täältä valmistuneet ottaisivat joko oikeistolaisen tai vasemmistolaisen kannan. Yliopisto varmistaa ajattelun työvälineen ja uskalluksen toivon perspektiivin perustalta.

RP: Mitä mieltä olet demokratiasta?

JH: Yleisesti on jotenkin selvää, että se käsitys maailmasta joka meillä on, perustuu ajatukseen kaikkien oikeudesta ja velvollisuudesta ottaa osaa yhteiseen toimintaan. Jotkut poliitikot menneisyydestä ovat todenneet, että demokratia on parhain huonoista. En tiedä, mitä he tarkoittavat, mikä olisi paras, varmaankin hyvin valistunut itsevaltius. Mutta demokratian mahdollisuus ja edellytys on, että keskustellen päädytään riittävään konsensukseen ja sitten sen mukaan toimitaan. Ja silloin keinot, millä ihmiset ottavat osaa yhteiseen keskusteluun, ovat kyllä oleellisia ja välttämättömiä.

RP: Entä kansalaisvaikuttamisen poliittisesta ohjelmasta?

JH: Itse asiassa ohjelma taitaa olla puolueiden itsepuolustusta. Vaikeaa minun on uskoa, että poliittisen järjestelmän intressit olisivat pelkän demokratian puolustuksessa – taitavat haluta kannattajia propagan-

dalleen. Sekin on hyväksyttävä, mutta lapset eivät luultavasti noudata aikuisten tahtoa tämän tapaisessa. Aina kun todella ryhdytään aktivoimaan, on luultavasti osa tuloksista sellaisia, joita ei ymmärretty odottaa ja osa on varmasti sellaisia, joita ei haluttukaan. On mielenkiintoista nähdä, miten siinä käy, kun nuoria erityisesti tönitään aktiiveiksi. Sieltäpäähän saattaa sitten purkautua jotain sellaista, joka on täysin arvaamatonta. Ja se voi olla kyllä innovatiivista.

RP: Mitä tarkoitat arvaamattomuudella?

JH: Ei sitä kukaan osannut ennustaa vihreän liikkeen syntymistä. Tai että ympäristökysymyksistä puhutaisiin tavalla, joka myös tavaratuotannon ja poliittisten päätöksentekijöiden tulee ottaa huomioon. Ympäristökysymys on tavallaan globalisoituvan yhteiskunnan suojelumekanismia, kun kapitaali menee maailmanlaajuisiksi. Työväenliike, joka usein kuitenkin on kansallista lauluistaan huolimatta, ei kykene organisoitumaan riittävän nopeasti, tai pyrkii maailmanlaajuisen toimintaan, vaikka globalisaation ahneuden rajaaminen taitaakin organisoitua lokaalisti.

Globalisaatiosysteemi etenee syömällä luontoa ja ihmisiä siellä missä se on sallittua. Kun meillä ei enää saa metsää kaataa, siirrytään sinne missä ei säädöksiä ole. Ympäristökysymykset taas ovat lokaalisten ihmisten intresseissä. Halutaan suojella, ettei oma ympäristö tuhoudu. Ympäristönsuojeluteema kulkee globalisaatioaskelten jäljessä koko ajan. Maailmanlaajuiset trendit etenevät ikään kuin rahan vääjäämättömällä voimalla. Niitä ei voi vastustaakaan, koska sitä rajoittava voima organisoituu hitaammin. Mutta ympäristöaktivistit aktivoituvat heti tietysti kun lapset alkavat sairastua tai puut ruskistua. Tapahtuu tällaisia yllättäviä, joita kukaan ei globalisaatioimussa osannut arvata.

RP: Mihin kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma pyrkii?

JH: Politiikkaohjelma on esimerkki yrityksistä modernisoida Suomen tapaisten demokratioiden hallintoa niin, että ne tulisivat ketterämmiksi. Meillä on hyvin pitkälle urautunut ministerin määräämä ministeriö, joka kansliapäällikön avulla säätelee satojen virkamiesten toimintaa. Ja niillä on omat intressit ja ne kamppailevat rahasta ja suhteellisesta vallasta. Silloin syntyy ongelma rakentaa määräaikaisia, mutta tärkeitä teemoja. Esimerkiksi koulussa meillä on oppiaineiden välinen hegemoniakamppailu, jonka pystyvät läpäisemään ”Cross-curriculum” –teemat, kuten ympäristökasvatus ja rauhankasvatus. Näillä läpäisyaineilla ei ole voimaa saada akateemista positiota eli omaa oppiainettaan valtioneuvoston oppiaineluetteloon. Vastaavalla tavalla olen ymmärtänyt nämä politiikkaohjelmat määräaikaisiksi, hallituskauden mittaisiksi kohdennetuiksi yrityksiksi saada aikaan jotain semmoista, jota yksi ministeriö ei voisi saada. Ja semmoisenaan se on ilman muuta järkevä kokeilu.

RP: Mitä luulet, miksi opettajakoulutus on nostettu yhdeksi toimijaksi osallistumiseen innostajana?

JH: Meillä on universaali kaikille tarkoitettu koulu, jonka tehtäviin kuuluu eettis-moraalisten kysymysten käsittely. Kannanotto poliittisten järjestelmään osallistumisesta on kyllä ilman muuta koko kansakunnan etu. Ei meillä ole muita instituutioita, koska kirkkoa ei tähän asiaan pidä sotkea lainkaan. Meillä on koulu ja opettajakoulutus, jossa tulee käydä läpi sitä tapaa, jolla jotain saadaan aikaan.

RP: Mitä pitäisi tehdä?

JH: Luulen että tilannetta voisi lähteä purkamaan anomiaa eli vieraantuneisuutta. Sen lääke ovat integraatiiviset keskustelut, joissa luontevalla tavalla pyrittäisiin lasten ympärillä olevat keskusteluteemat saamaan tietoiseen keskustelun piiriin. Eräs tämän modernin konstruktivismin keskustelun korostama seikka on, että jos lasten omat merkitysmaailmat kohtaavat koulussa käsitellyn asiat, niin silloin saadaan etua tarkkaavaisuuden keskittämiseksi. On vaikea löytää lasten maailmasta ei-satunnaisia teemoja, joiden avulla voitaisiin systemaattisesti käsitellä jotain yleistä politiikan teemaa; ja siksi sattumille tulee olla herkkä. Esimerkiksi juuri käyty presidentinvaali tuotti kunnollisen mielenkiinnon ryöpäytyksen poliittisiin kysymyksiin. Siinä pystyttiin personifioimaan ja silti puhuttiin yleisistä asioista, joita tapahtuu ympärillämme.

Myös opettajat kannattaa virittää havaitsemaan yleisiä teemoja, joilla on aina lokaalinen esiintyminen. Kansalaisvaikuttamisen ohjelmasta voi jäädä jäljelle jotain semmoista, joka herkistää opettajat oikealla tavalla.

RP: Olisiko ollut syytä aktivoimisen sijaan pureutua siihen, miksi politiikka ei kiinnosta?

JH: Poliittisten puolueiden tehtävänä on ainoastaan saada riittävästi kansanedustajia eikä niitä kiinnosta mikään muu. Heidän näkökulmastaan se on kalastaa äänestäjiä, joita käyttää hyväkseen. Tässä on tällainen moraalinen rappio yhtä aikaa käynnissä sekä poliittisissa puolueissa että elinkeinoelämässä. Ei sitä turhaan puhuta sisäpiirin tietovuodoista tai monopoli- tai kartellisopimuksista, joista ei ketään koskaan saada kiinni. Vaikea on siis ketään yleisin yleisin perusteiden innostaa moiseen.

RP: Miksi nuoret eivät halua mennä siihen rakenteeseen joka heille nyt tarjotaan?

JH: Valta turmelee aina. Valta on aina ylpeydelle riski. Johonkin syntiin lankeaa vallan kautta. Se on ihan vääjäämätöntä. Ja monet nuoret eivät haluaisi sitoutua yhden mielestään luutuneen rakenteen tukemiseen, mutta kun minä en ole politiikan tutkija, en tiedä miksi nuoret eivät viitsi ottaa osaa poliittisiin kysymyksiin. Minun havaintoni nuorista on, että ne keskustelevat aihe aiheelta eivätkä halua ehkä ottaa useisiin erilaisiin kysymyksiin aina sitä kantaa, jonka se tai tuo puolue niihin esittää. He ehkä arvelevat, että se kanta ei aina ole harkintaan ja kaikinpuoliseen totuuteen perustava, vaan kalastuksen optimointia.

Tietysti nuoruuteen kuuluu jotenkin puristinen moraalinen eikä haluta nähdä että elämä on täynnä kompromisseja. Huvittavasti kaikki puolueet yrittävät saada kärkihajukseksi nuoria...kyllä mielestäni kaikkien puolueiden julkiset nuoret edustajat on aika töttöjä, niissä on jotain kylmyyttä ja ymmärtämättömyyttä maailmasta. Toisaalta tunnen kyllä nuoria joiden draivi on innostava, tahto ja voima vakuuttava ja keskustelu empaattista, mutta he eivät ole puolueiden puheenjohtajia tai muita kärkiä.

RP: Mitä mieltä olet poliittisten puolueiden kyvystä ratkaista ongelmia?

JH: Poliittisilla puolueilla on joku harhakuvitelma, että ne ratkaisevat asioita. Ne saavat joskus kyllä aikaan järkevä ja jäsenyneen keskustelun sekä luovat kompromissien mahdollisuuksia. Nämä ovat ne, joita tarvitaan. Joskus jokin kanta voittaa ja se otetaan, muttei se poliittisen puolueen ansiota useinkaan ole. Se on monimutkainen juttu. Oikeastaan tämä on se vallan rappeuttava hinta: syntyy illuusioita mahdollisuudesta vaikuttaa maailman menoon. Paradoksi on se, että tavallaan illuusiota vielä kaiken lisäksi tarvitaan...se pitää muuttua ideaaliksi ja tavoitteeksi. Tässä katsannossa politiikkaohjelma on uudenlaisia yrityksiä saada tavoitteellista keskustelua aikaan ja järkeviä kompromisseja. Jos semmoinen onnistuu, niin silloinhan kansakunta on taas selvinnyt eteenpäin.

RP: Miten yliopisto-opetus ottaa huomioon ympärillä tapahtuvat asiat?

JH: Yliopistossa me joudumme käyttämään menneisyyden kivettyymiä eli kirjoja ja teorioita avuksemme. Mutta samalla meillä on luennot ja seminaarit ja todellisten ihmisten aikaan ja paikkaan sijoitetut prosessit. Kyllä gradunaiheet kaikissa tiedekunnissa ovat aina jokin kompromissi siitä, mitä sen alueen tieteellisessä keskustelussa pidetään tärkeänä ja siitä mikä ajassa kiinnostaa.. Mikään ei tapahdu irrallaan ympäröivästä elämästä, vaikka ei pystytä käsittelemään kaikkia mahdollisia ajankohtaisia tapahtumia kunkin tieteen näkökulmasta. Esimerkiksi äidinkielessä voidaan v-alkuisten sanojen arkipäiväistyminen ottaa teemaksi; tosin en ymmärrä miksi moista kielenkäytön rappiota pitäisi ymmärtäen sallia. Ei tiede pysy elävänä, jos se ei salli kohtuullisella tavalla aikamme kysymysten tunkeutumista siihen keskusteluun, jota tiedeyhteisössä käydään.

RP: Miten sinä omassa työssäsi voit vaikuttaa?

JH: Ne periaatteet, joilla minä teen päätöksiä, on selkeitä. Käytän valtaa, mutta pystyn puolustamaan kantaani niiden ihmisten edessä, joiden asioissa olen sitä käyttänyt. Se on ainoa tapa, millä minä voin

toimia. Minun on tehtävä päätöksiä ja minä myös teen niitä. Minä yritän saada parhaan mahdollisen tiedon. Ja vaikka joskus tiedän, ettei sitä ole, pystyn tietyissä tilanteissa sanomaan, että nyt tehdään A eikä B. Pystyn myös myöntämään jälkeenpäin esiin tulleen infon nojalla, että olin väärässä, jos olin väärässä.

RP: Miten innostat opiskelijat mukaan päätöksentekoon ja otat heidän näkökantansa huomioon? Oletko helposti lähestyttävä?

JH: Minun käsitykseni on, että olen, muttei se ihan totta voi olla. Minä olen sellaisessa asemassa, ettei minulle kukaan anna todellista palautetta. Minulla ei ole varmaa käsitystä siitä. Mutta kyllä minun opiskelijani varmaan tulevat silloin kun ne haluavat. Työhuoneeni on lasiseinäinen enkä ollenkaan sulje sitä. Ovi on auki, jollen ole tekemässä jotain sellaista jonka takia joudun ilmoittamaan ovi sulkemalla, että nyt joudun keskittymään. Kun ovi on auki, tänne saa tulla, tein sitten mitä tahansa. Ja näin ihmiset toimivat. Mutta tämä on taas näkökulma, josta on vaikea sanoa mikä on totuus.